

ESTERHÁZY PÉTER — SZÜTS MIKLÓS: A BŰNÖS

Az írás nem terápia — mondta el egy vele készült interjúban Esterházy Péter, és a kijelentésnek különös jelentőséget ad, hogy mindez a nemrégiben megjelent, Szüts Miklós festő szerzőtárrsal közösen kiadott *A bűnös* című kötet kapcsán hangzott el. Ma már mindenki tudja, amit tavaly nyáron még csak a bennfentesek suttogtak egymásnak: az író beteg. Rákos.

Olyan nyíltsággal kevesen beszéltek irodalmunkban betegségükről, mint Esterházy, és ez még akkor is igaz, ha a fikcionalitás takaróját valahogyan most is ráhúzza mondataira, meséjére, szövegére. (Hirtelen Eörsi István jut eszembe, aki tabudöntőgető módon írt egyre romló állapotáról, nem mellékesen egy irodalmi hetilapban.) Nem vagyok (nem lehetek) abban a helyzetben, hogy tudhassam: a szerző — rejtjeles módon — megosztani kívánta olvasóival egészségi állapotát új kötete megírásának kezdetekor, vagy szembenézett azzal, hogy betegségéről nagyon sokan tudnak. Az intimitás falát maga törte át, amikor úgy döntött, nem beszél *másról*, még akkor sem, ha tudja, a beteg ember legnagyobb mentális csapdája, hogy sokszor nem tud *másról* beszélni, csak *arról*.

Jó ideje vita zajlik, hogy a szerző életrajza függetleníthető-e az alkotásától. Ez a vita érvénytelen *A bűnös* esetében, amely felütésében zord módon orientál: „Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy hasnyálmirigy. Pontosabban egy Hasnyálmirigy.” Minőségileg mást jelent a betegség köz- és tulajdonnévként. A grammatikai váltás a perszónifikálás irányába mutat. Az örökké kísérletező Esterházy a kötet legelején frivol gesztussal olyan mesélésbe kezd, amely a saját prózájától a legidegenebb. Mielőtt túlságosan elcsodálkoznánk ezen, vagy kapcsolatot keresnénk az *Egyszerű történet vessző száz oldal* első részével, a mese leáll. Ez nem újdonság, csupán a szövegirodalom megszokott eljárása. A szerző túllép ezen, és a történet negligálása mellett nekilát az elbeszélő felszámolásának. „Azonosítatlan személyességről”, „személytelen személyességről”, „én nélküli személyességről” ír, mint az elbeszélő ontológiai pozíciójáról, amelyet — az alkotói szándék szerint — megvalósítandónak kell feltételeznünk. A lételmélet tudományelméleti határai éppen úgy érnek össze a Semmivel, ahogyan a gondolkodó ember képzeletében az élet a halállal. Fogalmazhatnék fontoskodóan úgy: ennek a kötetnek ez az egzisztenciális tétje, de a valósághoz mérten ez csak üres okoskodás. Mert farkasszemet nézni a halállal egészen más, mint lételméletről locsogni-fecsegni.

A bűnöstől elválaszthatatlan, hogy Szüts Miklós képei nem egyszerűen illusztrálják a szöveget, hanem éppen a textussal való egyenrangúságukat kell hangsúlyozni. A nonfiguratív akvarellek korábban meghihlették (használjuk ezt a konvencionális fogalmat) az írókat, aki „majd írok hozzá gyilkossági történeteket” ígéretével kötelezte el magát a Szüts-képek mellett. Az eredeti alkotói szándék és a megvalósulás aligha hasonlít egymásra. Ebbe szövege bele az egyéni életút. A széttartó történetzsalak egy per körvonalait is felskiccelik, ebben mondatik ki a „bűnösség”, amelyről nem tudunk meg semmit. Még azt sem, kik az ítéletalkotók. Csak annyit, hogy az esküdtek. Az egyszerre e világi és nem e világi processzusban (à la Kafka) a hallgatóságon kívül a bűnösséget kimondó legidősebb esküdt a mondatokra és Hasnyálra is „futó pillantást vetett”. (Az ítélet szó nem szerepel a szövegben.) Elbizonytalanítóan többértelmű, hogy a „nekem mondta” kire vonatkozhat. A személytelen személyességet két irányból közelítette meg Esterházy: nyelvtanilag megfoghatatlan a per alanya, ugyanakkor életrajzi vonatkozások miatt azonosítható magával a szerzővel. De ez csupán *egy* lehetőség, semmi több.

A betegség nem annyira metafora, mint időbeli adottság. Az első kérdés vele kapcsolatban nem az: mi lesz, hanem a „mi van?” Ez óriási különbség. A logika klasszikus példázatos kérdései a szövegben („Meddig megyünk az erdőbe befelé, illetve honnan erdő a sok fa?”) mintha előhívnának másfajta kérdéseket. (És közben figyeljünk a finom dantei allúzióra, amely az erdőben eltévedő ember képét hívja elő.) A sűrűsödő fájdmak, a test vészjelzései mikor csapnak, mikor váltanak át betegségbe? A betegség valósága hogyan teremti meg a betegség képzetét? Valójában micsoda a betegségről való tudás?

Az egész mű mögött ott lappang a vágy, amely egyidős az irodalommal: olyan jó volna mesélni, bohóckodni, marhaskodni, lehetséges világokat teremteni, de a betegség visszaránt a valóságba, amiről nem tudjuk, hogy pontosan micsoda, de azt igen, hogy Hasnyálmirigy többet tud róla, mint mi egyenként és együttvéve valaha is fogunk. (*Magvető*, Budapest, 2016)

BOD PÉTER

ROMANO GUARDINI: A MEGTÁMADOTT HIT

1967-ben az egyik német kiadó azzal a kérdéssel fordult több száz egyetemistához, hogy véleményük szerint melyik könyv segítette őket a leginkább eligazodni a jelen szellemi szituációjában.